

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Een aardewerk stempel voor patacons?	25
Bert van der Lingen	
Persoonlijke geschenken van de firma I. van der Want	29
Fred Tijmstra	
De Orde-pijpen van Zenith en Zenith Van der Want	31
Ruud Stam	
Pijp van de maand maart 2022	36
Arjan de Haan	
Een briefkaart van de firma Job Clerc uit 1941	37
Ewout Korpershoek	
Een puntzak van aardewerk voor “De Rookende Moor” in Zierikzee	43
Bert van der Lingen	
Ruil- en determinatiedag in Amersfoort, 14 mei 2022	47

www.tabakspijp.nl/archief

Catalogi van diverse pijpenfabrikanten op onze website

Op onze website (www.tabakspijp.nl) zijn in het 'Archief' meer dan 150 product catalogi opgenomen van pijpenmakers uit binnen-en buitenland. Het staat u vrij om alle hier gepubliceerde catalogi voor niet-commercieel gebruik te downloaden en te gebruiken onder vermelding van: **PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen / www.tabakspijp.nl**
 Heeft u wellicht aanvullingen? Mail ons : ewoutkorpershoek@tabakspijp.nl

Een briefkaart van de firma Job Clerc uit 1941

Ewout Korpershoek (Ewoutkorpershoek@tabakspijp.nl)

Het Zuid-Franse plaatsje Saint-Quentin-la-Poterie heeft een rijke aardewerk en keramiek historie. De basis hiervoor werd gevormd doordat de omgeving rijk is aan makkelijk toegankelijke kleilagen die in het boven-Krijt tijdperk ontstaan waren en uiterst geschikt bleken voor het vervaardigen van aardewerk. De eerste vermeldingen van Saint-Quentin dateren uit de 14e eeuw en vanaf dat moment was de productie van vooral huishoudelijk aardewerk een belangrijke activiteit voor de lokale bevolking.

Afb. 1. Ansichtkaart uit de periode ca. 1900-1940 met gezicht op Saint Quentin-la-Poterie. De schoorsteen van de fabriek van Job Clerc prijkt pontificaal in het midden.

In het jaar 1750 woonden er 1700 mensen, waarvan er 61 pottenbakker waren en vijf pijpenmaker. De pijpenfabricage was in eerste instantie vooral een nevenactiviteit voor de pottenbakkers, en bleek ook zeer geschikt voor diegenen voor wie het werken op het land te zwaar was. De betekenis van de pijpenfabricage nam echter gestaag toe en honderd jaar later was de keramische nijverheid in Saint-Quentin op haar hoogtepunt met 88 pottenbakkers en 61 pijpenmakers. In die periode kreeg het plaatsje ook officieel de toevoeging 'la-Poterie' (de pottenbakkerij). Ook de pijpenmakers richtten zich met name op het maken van relatief eenvoudige producten voor de massamarkten, in tegenstelling tot de Noord-Franse fabrieken zoals Gam-

bier en Duméril die een enorm uitgebreid en verfijnd assortiment hadden.¹⁶ In het tweede deel van de 19e eeuw stagneerde de pijpennijverheid in Saint-Quentin-la-Poterie, vooral door een gebrek aan diversiteit in de geproduceerde modellen en de grote lokale concurrentie in het meest eenvoudige productsegment. Als een van de weinige pijpenmakers in Saint-Quentin-la-Poterie bleek het bedrijf van Pasquier in staat om deze toegenomen concurrentie het hoofd te bieden, vooral door haar contacten met klanten uit het dichtbijgelegen Italië, dat een belangrijke afzetmarkt bleek te zijn. Toen Frédéric Pasquier in 1855 het bedrijf van zijn vader overnam ontwikkelde hij met name deze Italiaanse contacten. Tussen 1855 en 1865 zijn in ieder geval 32 zendingen bekend naar de stad Genua van in totaal ongeveer 2.489.000 pijpen.¹⁷

Rond 1880 nam de toen 26-jarige Job Clerc het bedrijf over, op een moment dat de pijpenindustrie duidelijk over haar hoogtepunt was. Clerc wilde zich niet in de malaise mee laten slepen en richtte zich zowel op eigen productie als op de in- en verkoop van door anderen gemaakte pijpen en rokersbe-

Afb. 2. Briefhoofd van een factuur van Job Clerc uit 1928 met een fraaie, waarschijnlijk geromantiseerde afbeelding van het fabriekscomplex.

nodigheden. Hiermee beschikte hij snel over een groot productassortiment. Ook kocht hij diverse percelen grond in de omgeving waar hij zelf zijn eigen klei kon winnen, die hij zelfs aan zijn collega's/concurrenten (Bonnaud in Marseille) of naar het buitenland (o.a. Senegal en Italië) verkocht.

Hij kocht persmallen van verschillende werkplaatsen, ontwierp nieuwe modellen en al snel bevatte zijn catalogus bijna 400 verschillende tabaks-pijpen. Daarnaast ontwikkelde hij een uitgebreid assortiment beeldjes en miniatuurtjes, vooral bedoeld als kinderspeelgoed (de zogenaamde 'surprise'

artikelen).¹⁸ In de catalogus zijn bijna 60 van dergelijke producten afgebeeld, variërend van (soms zeer gedetailleerd uitgevoerde) personen, dieren, gebouwen en voertuigen tot een kinderservies. Ook maakte Clerc een aantal figuren speciaal bedoeld voor schiettenten op de kermis. Een bijzondere groep speelgoed wordt gevormd door de zogenaamde 'kakkertjes', beeldjes van vooral in de poephouding zittende mannetjes of dieren waar een zogenaamde pyrotechnische pil in het achterste werd geplaatst, aangestoken

Afb. 3. Pagina uit catalogus van Job Clerc, ongedateerd, ca. 1900-1940 met links-onder het staande man figuurtje (nr. 275) en de kakkende Jan Klaassen (nr. 270) ([www.tabakspijp.nl/archief/ archief-catalogi- fabrikanten/ frankrijk/](http://www.tabakspijp.nl/archief/archief-catalogi-fabrikanten/frankrijk/)).

en vervolgens al brandend een enorme 'drol' produceerde. De wat nettere uitvoering van dergelijke beeldjes was een keurig heerschap, waar de pil in de mond kon worden gestoken waardoor het poppetje vervolgens een grote sigaar produceerde.

De briefkaart van de firma Job Clerc die hier is afgebeeld en was bedoeld voor de correspondentie met zijn klanten, was al in gebruik in het begin van 1900 (afb. 6-7). Dit exemplaar is gedateerd 9 oktober 1941. Op de voorzijde prijst de firma zich aan als fabrikant van kleipijpen, surprises (kinderspeelgoed) en schiettent-artikelen. Op de achterzijde zijn de tabakspijpen vertegenwoordigd met afbeeldingen van een Jacobpijp (linksboven) en een tweetal gekruiste eenvoudige pijpen (rechtsonder). Linksonder is een staand mannetje afgebeeld, een voorbeeld van een nevenproduct dat in de catalogus als kinderspeelgoed (pagina 19, art. nr. 275 en afb. 4) gecategoriseerd is. Rechtsboven een afbeelding van een andere 'surprise'; een zogenaamd kakkertje' dat een keurig drolletje draait (pagina 19, art. nr. 270 en afb. 5). Opvallend is dat de meeste Duitse pijpen-fabrikanten kakkertjes maakten met de beeltenis van een kabouter, terwijl de Franse fabrieken het de vorm van een Jan Klaassen figuur gaven.

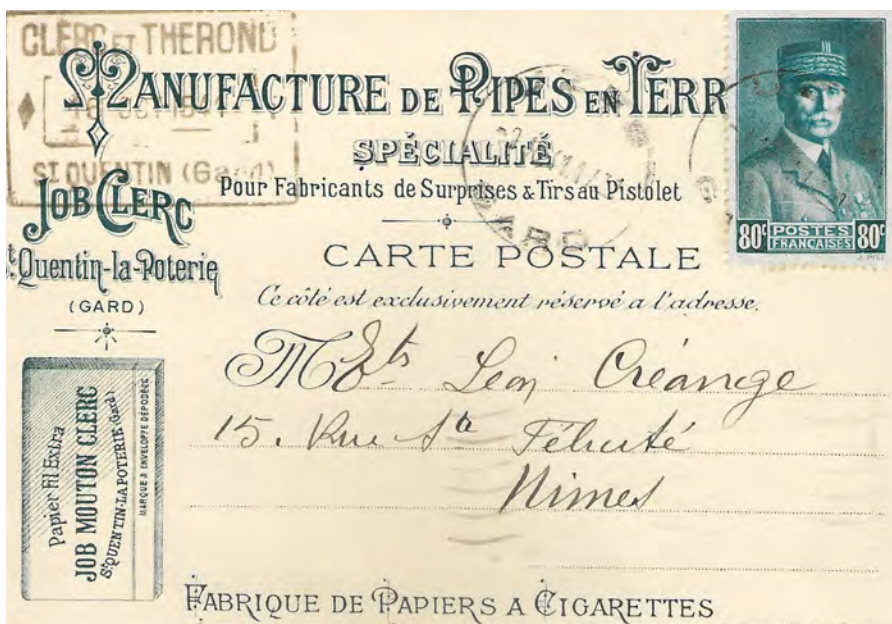
Afb. 4. Sigarenrookertje in de vorm van een mannetje met paraplu. Collectie Ruud Stam, foto Bert van der Lingen.

Afb. 5. Een Jan Klaassen kakkertje van Clerc. Collectie Ruud Stam, foto Bert van der Lingen.

Afb. 6. Voorzijde briefkaart Job Mouton Clerc, gedateerd 9 oktober 1941.

Afb. 7. Achterzijde briefkaart Job Mouton Clerc, gedateerd 9 oktober 1941.

Op de voorzijde van de briefkaart valt ook te lezen dat het bedrijf sigarettenpapier maakt. Voor zover bekend maakte Job Clerc de 'vloei' niet zelf maar betrok hij deze van anderen. In ieder geval werd het in eerste instantie betrokken bij de firma Emile Villaret in Clermont-l'Hérault en vervolgens voorzien van de naam Job Mouton Clerc.

De kaart is geschreven in een periode dat Job Clerc zelf het bedrijf niet meer leidde. Vanwege gezondheidsredenen moest hij het in 1933 sluiten, maar enkele jaren later pakten zijn dochters Agnes en Berthe de werkzaamheden weer op. Zij deden dit onder dezelfde naam die hun vader aan de firma had gegeven: Job Mouton Clerc. De handmatig aangebrachte stempels op de kaart uit 1941 tonen de namen Clerc en Therond als verantwoordelijke zaakvoerders. Vermoedelijk zijn dit een tweetal kleinkinderen van Job Clerc die op dat moment de operationele en commerciële activiteiten leidden. In 1963 werd het bedrijf verkocht en bleef uiteindelijk tot ongeveer 1970 actief. Toen sloot ook de laatste grote Franse kleipijpenfabriek, die nog uit de 19e eeuw stamde, haar deuren.

Noten:

16. Leclaire, 1999, p.229.
17. Leclaire, 1999, p. 230.
18. Leclaire, 1999, p. 230.
19. Duco, 2014.
20. Leclaire, 1999, p. 230.

Literatuur:

- Duco, D., *Bijartikelen uit West-Europese pijpenfabrieken*, Amsterdam Pipe Museum, 2014.
- Leclaire, A., La manufacture Job Mouton Clerc, dernière piperie française. *Archéologie en Languedoc*, n° 23, 1999. p. 229-231.
- Catalogus van de firma Job Clerc : *Manufacture de pipes en terre, et articles pour confiseurs, fabricant de surprises et tirs à pistolets. Fabrique de papiers à cigarettes*.
- www.tabakspijp.nl/archief/archief-catalogi-fabrikanten/frankrijk/

